

Bakımsızlıktan, ayak basmamış bir dere içine dönmüştü. (Kazakçası: Karavsızdıktan ayak baspağan jılğağa aynalğan edi.)

(Ö.S. II. s.16).

Cümledeki partisip fonksiyonunda bulunan kelimeler" basmamış ve baspağan" fiilleri. Onların aralarında gerek fonksiyonlarında olsun ve gerekse bünyelerinde ek değişikliğinden başka bir farklılık yoktur.

b) -dık ve -ğan sıfat-fiili ekleri de iki şivedeki birbirinin karşılığı olarak kullanılır;

Sıfat-fiillerin çokluk ve iyelik eklerini almış hali Kazak Türkçesi'ne ait olmazsa da, Türkiye Türkçesi'nde -dık geçmiş zaman sıfat-fiilinde görülür. I-567. Bu hususta da Ömer Seyfeddin'den örnek verelim:

Hatta oturdukları evi bile satmışlardı. (Kazakçası: Tipti oturğan üylerin de satkan edi.) (Ö.S.II.s.139).

Örnek cümlede Türkiye Türkçesi'ndeki otur fiiline -duk sıfat fiilinden sonra çokluk ve iyelik ekleri eklenmişse, bu eklerin Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları (-ler ve-i) sıfat-fiili fonksiyonundaki "oturğan" fiili sıfat olan ada eklenirler. Mesela, oturduk-lar-ı ev-i "oturğan üy-ler-i-n".

Yani şöyle: Türk şivesinde:

Fiil+partisip eki+çokluk eki+iyelik eki, sonra isim+akkuzatif eki ise,

Kazak şivesinde:

Fiil+partisip eki, sonra isim+çokluk eki+iyelik eki+akkuzatif ekidir.

Kazak şivesindeki sıfat-fiilin bir özelliği de sayı ve şahsa bağlı olarak fiil çekimine girmesidir: 2-311.

Onı Jüsipbek te, erip te özger te almağan. (Türkçesi: Onu ne Jüsipbek ne de erip değiştirebilmiştir.) (E.I.s.27).

Örnekteki "özger te almağan" (değiştirebilmiştir) fiilinde -ğan ekinin bulunması, -ğan sıfat- fiilinin fiil çekimine girerek geçmiş zamanı (yüklem/predicat/olarak kullanılışı) ifade etmesidir.

2/ Geniş Zaman Sıfat Fiillerinin Karşılaştırılması

a) an ve -atın sıfat-fiil ekleri iki şivedeki birbirinin karşılığı olarak kullanılır. -atın partisipinin daha eskideki şekli -atuğın/-ctuğın, ytuğın'dır. Kazak şivesindeki bu partisip Türkiye şivesindeki karşılığı gibi geçmiş zamanı, gelecek zamanı ve her zaman yapılmış olan oluşu, hareketi ifade ediyor.2.

Üç senelik kira olan beşyüzkırk lira peşin verilecekti (Kazakçası: Üş jıldık kire bolatın bes jüz kırık lira basında berilmekşi edi.) (Ö.S.II.s.17).

Türk şivesindeki -an geniş zaman sıfat-fiili geçmiş zaman manasını ifade ettiği zaman, onun Kazak şivesindeki karşılığı bazen -ğan geçmiş zaman sıfat-fiili ile yapılır:

Genç Türkler hiç beklenilmeyen Meşrutiyeti ilan edince, o da bütün arkadaşları gibi şehre inmiş, silahını hükümete teslim etmiş ve köyüne gelmişti. (Kazakçası: Jas Türükter eş küülmegen Konstitutsıyanı jariyalağanann keyin, ol da barlık joldastarı sıyaktı kalağa kelip, karuların ükimetke tapsırıp, avulina kelgen edi.)

(Ö.S.II. s.123).

b) -r-ve -atın sıfat-fiil eklerinin kullanışı

En sonunda işe yarar bir ev kiraladı. (Kazakçası: En sonunda iske jaraytın bir üy jaldadı.) İçilir su var mı. (Kazakçası: İşetin suv bar ma?)

c) -maz ve (-ma) --yun sıfat-fiil eklerinin kullanışı

-Evet öyle söylüyorlar. Fakat içine girilmez bir alem!... (Kazakçası: -İya, solay dcydi, Degenmen işine kilinmeytin bir alem...) (Ö.S. II. s.3).

3/ Gelecek Zaman Sıfat-Fiillerinin Karşılaştırılması

a) -acak ve -mak (şı) sıfat-fiil eklerinin kullanışı

-dik geçmiş zaman sıfat-fiilinin kullanımında bahsettiğimiz gibi -acak gelecek zaman sıfat- fiili de tek başına ve kendisinden sonra çokluk, iyelik, durum eklerini alarak sıfat-fiil fonksiyonun-kullanılır: I-567.

Kendisine kaybedecek vaktimiz olmadığını vatanın fedakar, azimkâr gençlere muhtaç olduğunu anlattım. (Kazakçası: Özine karjamak vaktımızdın bolmağandıñın, Otannın jankeşti, ak niyeyti jastarğa muktaj ekendigin tüsindirdim.) (A.H.M. s.74).

Görmeyen gözlerle etrafına bakıyor. göreceği büyük kadını düşünüyordu. (Kazakçası: Tanğalğan közdermen jan-jağına karap, körmekşi meşhür eyelin oylap otur edi.) (Ö.S.II.s.73).

Cümledeki gelecek zaman partisipine eklenen iyelik eki(göreceğ-i) Kazakçasında eyel (kadın/kelimesine (eyel-i-n) akkuzatif ekinden (-n) önce eklenmiştir. Yani Kazak Türkçesi'ndeki -n eki Türkiye Türkçesi'ndeki akkuzatif ekinin karşılığıdır.

Türkiye Türkçesi'nde gelecek zaman sıfat-fiilinin olumsuzu başka da sıfat-fiillerin olumsuz şekilleri gibi fiilin kök veya gövdesine -ma-ekin getirilmesiyle yapılır. Kazak Türkçesi'nde ise -makşı gelecek zaman sıfat fiilinin olumsuzunu geniş zaman (jalpı/ocı/şak) ekiyle yapmak mümkündür. Çünkü Kazak şivesinin kendi özelliğine göre, -ma olumsuz ekinden sonra -makşı eki eklenmez.

Kazak Türkçesi'nde -r/-ar, -er ve -mas/-mes, -bas,-bes,-pas,-pes ekleri tahmin edilen gelecek zaman sıfat-fiili (boljaldı keler şak esimşesi) olarak kullanılır. Yani Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi geniş zaman fonksiyonunda değildirler. Fakat Türkiye şivesindeki geniş zaman sıfat-fiil eki gelecek zaman sıfat-fiili fonksiyonunda kullanıldığı zaman, onlar birbirinin karşılığı olurlar.

Otun tabılar jer de jek. (Türkiye Türkçesi'nde: odun bulunur yer de yok.) (B.M.III.84-24).

En utanılır günahlarımı sırat köprüsüne astım. (Kazak Türkçesi'nde: En uyarlar künelarımı kıl köprüge astım.) (A.K.)

Türkiye Türkçesi'nde -ası/-esi gelecek zaman sıfat-fiili nadiren kullanılır. Onun Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı gelecek zaman fonksiyonunda kullanılan -atın geniş zaman sıfat-fiilidir.

Çıkası bir can için sana yalvarmam. (Kazak Türkçesi'nde Sığatın bir jan üşin sağan jalbarınbaspın.).

Söz konusu olan Türkçe'nin iki şivesindeki partisipler kendilerinden sonra çokluk (köptik), iyelik (teveldik) ve durum (septik eklerini alarak ad işleyişinde görülürler.

Mesela, gelene sor (kelgennen sura), gideceklere sen de katıl (ketetinderge sen de kosıl) misallerinde gelene (kelgennen), gideceklere (ketetinderge) kelimeleri iki şivedeki partisip eklerinin (-cn ve -gen, ecek ve -etin) yardımıyla isim gibi kullanılan fiiller.

Sözün kısası iki şivede de partisipler, kendilerinden sonra çokluk, iyelik ve durum eklerini alarak ad işleyişinde kullanırlar. -dık-ve -acak partisiplerinden başkaları kendilerinden sonra çokluk, iyelik ve durum eklerini alarak partisip fonksiyonunda bulunamazlar. -dık ve -acak sıfat-fiilleri Kazak Türkçesinde kullanılmazlar. O yüzden sıfat fiillerin isim çekim eklerini alarak partisip fonksiyonunda bulunmazı Kazak Türkçesi'ne ait değildir. Türkiye Türkçesi'nde sıfat-fiiller fiil çekimine girmez. Kazak Türkçesi'ndeki sıfat-fiiller zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaşırıldığından dolayı fiilin bir kategorisi sayılırlar.

KAYNAKÇA

1. Banguođlu, t. Türkçenin Grameri, Ankara, 1990.
2. Israkov, A.Kazirgi Kazak Tili. Almatı, 1991.
3. Korkmaz, Z.Gramer terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992.

KISALTMALAR

1. A.H.M. Ahmet Hikmet MÜFTÜOđLU, "Çađlayanlar
2. A.K. Ayhan KIRDAR
3. B.M. -Beyimbet MAYLİN, III.cilt
4. E.I.- Esmagambet ISMAYLOV, Birwan sal KOJAđULULI
5. Ö.S.-Ömer SEYFEDDİN'den Seçme Hikâyeler